

De Stemming/L'Enquête Nationale (DS/EN2025)

Onderzoek in opdracht van VRT, De Standaard en RTBF
(versie 20/5/2025)

Jonas Lefevere (UA)
Stefaan Walgrave (UA)
Jean-Benoît Pilet (ULB)

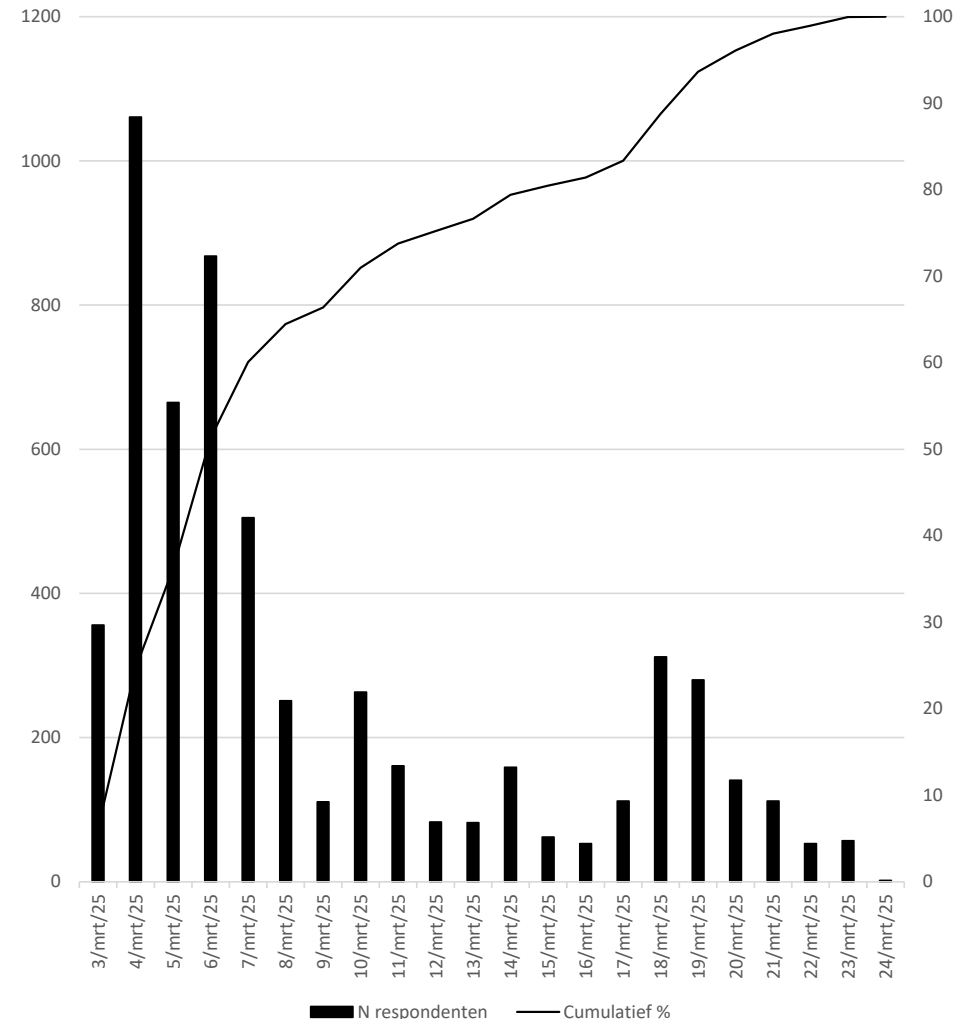
0. Methode

Onderzoeksopzet

- Cross-sectionele online bevraging bij steekproef stemgerechtigde inwoners Vlaams gewest (N=2.278), Waals gewest (N=2,064) en Brussels gewest (N=1.542). Totaal aantal respondenten is 5.884.
- Het maatschappelijk onderzoeksbureau BPACT stond in voor het rekruteren van respondenten, UA/ULB stond in voor ontwerp vragenlijst, kwaliteitscontrole van de data, cleaning van de data, analyse en rapportering. Beide academische partners volgden samen het veldwerk op.
- Representativiteit
 - Geen totaal willekeurige (random) steekproef (onmogelijk online). Respondenten uit bestaand panel van BPACT en andere panels werden aangeschreven met de vraag om deel te nemen.
 - Quota steekproef, waarbij beoogd wordt een steekproef te bekomen die gelijkaardig is aan de stemgerechtigde bevolkingen in de drie gewesten voor wat betreft leeftijd (vijf categorieën), opleiding, geslacht, en woonplaats (provincie).
 - Responsgraad is niet te bepalen, want externe panels geven geen informatie over respons. Maar responsgraad zegt niet veel in vergelijking met een echt willekeurige steekproef, want onze respondenten zijn gerekruteerd uit een bestaand panel – dus het gaat niet om een echte probabiliteitssteekproef.
 - Voor de Brusselse steekproef is meer voorzichtigheid bij interpretatie geboden. Ze is kleiner en, vooral, de Vlaamse subsample in Brussel is echt klein.

Veldwerk (1)

- Veldwerk: 3 maart 2025 tot en met 24 maart 2025 (zie grafiek).
- Politieke context
 - 239 dagen na de verkiezingen van juni 2024, trad De regering De Wever 1 aan op 3 februari 2025. Dat is dus exact één maand voor de start van het veldwerk voor DS/EN2025. De plannen van de regering De Wever waren bekend, het protest er tegen kwam op gang.
 - Er was tijdens de veldwerkperiode verder niet één politiek thema dat de agenda domineerde. Wel was vooral de kwestie van de defensiebudgetten (het gevolg van de buitenlandse turbulentie) stevig in het nieuws.
 - Vooral buitenlandse gebeurtenissen bevolkten verder het nieuws: herneming oorlog in de Gaza-strook, aanvallen in Yemen (en het Signal schandaal), Trump's strapatsen in de V.S, Turkse autocratie, de blijvende oorlog in Oekraïne...

Veldwerk (2)

- Kwaliteit van de antwoorden werd gemonitord op verschillende manieren:
 - Respondenten met invultijd van minder dan 5 minuten werden geweerd uit de steekproef.
 - Antwoorden van respondenten werden nagekeken op *straightlining* (in vragenbatterij telkens identiek antwoord geven of oplopend/aflopend patroon).
 - Respondenten die nonsensicale antwoorden gaven op open vragen (belangrijkste probleem, door politicus vertegenwoordigd voelen, ...) werden verwijderd.
 - Respondenten werden aan de hand van socio-demografische matching gecontroleerd op dubbele deelname: respondenten met identieke karakteristieken (leeftijd, opleiding, geslacht, woonplaats, gezinssamenstelling) + gelijkaardige open antwoorden, die meermaals de enquête invulden, werden slechts één keer weerhouden.

Steekproef (1)

- Steekproef bevraging: N=5.749 vulden volledige vragenlijst in, N=5.398 worden gebruikt in analyses wegens non-respons op vraag over stemgedrag 2024, die wordt gebruikt om te herwegen.
- De Stemming/L'Enquête Nationale 2025 (DS/EN2025) is voor het eerst een onderzoek in de drie landsdelen en niet alleen in Vlaanderen.
 - Voor de Vlaamse data kunnen we vergelijken met de voorgaande jaren, zijnde De Stemming in 2020 (N=1.857 nuttige antwoorden (met stemgedrag 2019)), 2021 (N=1.908), 2022 (N=1.884), 2023 (N=1.921) en 2024 (N=1.844). We gebruiken in die eerdere jaargangen dezelfde herweging.
 - Belangrijk is dat de voorgaande edities van De Stemming in Vlaanderen door een *ander* veldwerkbureau werden uitgevoerd (Kantar) dan in 2025 (BPACT). Doordat de panels waarmee deze bureaus werken niet helemaal vergelijkbaar zijn qua grootte en samenstelling moeten we voorzichtig zijn om DS/EN2025 met de voorgaande edities te vergelijken. Alleen forse verschillen mogen voorzichtig als een effectief verschil geïnterpreteerd worden.
 - Voor de Waalse en Brusselse data is een longitudinale vergelijking doorheen de tijd niet mogelijk. Hier zetten we af en toe in op een korte-termijn vergelijking tussen de drie landsdelen. Waar mogelijk vergelijken we met de NOTLIKEUS postelelectorale enquête uit juni 2024 (die door dezelfde academici werd begeleid en door hetzelfde veldwerkbureau (BPACT) werd uitgevoerd).

Steekproef (2)

- De tabellen op de volgende slides geven de ruwe steekproefverdelingen van DS/EN2025 weer, samen met de targets voor de herweging.
- Voor de herweging op stemgedrag zijn er enkele belangrijke punten:
 - We berekenen het 'target' percentage voor partijen op het totaal aantal ingeschreven kiezers, *niet* alleen op het aantal geldige stemmen. We moeten immers ook een herwegingstarget hebben voor respondenten die aangaven dat ze in 2024 ofwel (1) niet zijn gaan stemmen (dus geen stembiljet indienen), ofwel (2) blanco/ongeldig hebben gestemd in 2024. Daardoor zijn de percentages sowieso al lager dan de (couranter) gerapporteerde percentages die partijen haalden ten opzichte van het aantal geldige stemmen.
 - We stellen de percentages ook naar beneden bij om rekening te houden met nieuwe kiezers. Die definiëren we hier als respondenten die aangeven dat ze nog niet stemgerechtigd waren in juni 2024, en die op het moment van bevraging 18 jaar waren: zij waren immers nog geen 18 jaar in 2024, en konden dus toen nog niet stemmen. Als herwegingstarget stellen we dit percentage in op 1,4% in het Vlaams Gewest, 1,6% in het Waals Gewest en 1,7% in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. We baseren onze schatting van het aantal nieuwe kiezers op het aantal 17 jarigen in de drie gewesten op 1 januari 2024 (StatBel cijfers). De percentages in de andere categorieën stellen we proportioneel naar beneden bij zodat de verdeling op stemgedrag 2024 sommeert tot 100%.
- De afwijkingen tonen dat de vertekeningen op sociaal-demografische factoren beperkt zijn—wat logisch is gezien het opzet met een quota steekproef. Qua stemgedrag zijn er regio-specifieke afwijkingen (vb. ondervertegenwoordiging van Vlaams Belang-kiezers in Vlaams Gewest, oververtegenwoordiging van Les Engagés in Waals Gewest), maar vooral een ondervertegenwoordiging van kiezers die blanco en/of niet zijn gaan stemmen—wat in lijn ligt met de vorige edities van De Stemming. Deze groep is immers niet alleen niet gaan stemmen, maar ook weinig geneigd om deel te nemen aan politieke enquêtes.

Steekproef (3)

Brussels Gewest			Vlaams Gewest			Waals Gewest		
Geslacht & opleidingsniveau	% DS/EN2025	% Pop.	Geslacht & opleidingsniveau	% DS/EN2025	% Pop.	Geslacht & opleidingsniveau	% DS/EN2025	% Pop.
Vrouw, lager onderwijs	5,3%	7,4%	Vrouw, lager onderwijs	6,1%	10,1%	Vrouw, lager onderwijs	9,1%	10,7%
Vrouw, middelbaar	15,3%	19,5%	Vrouw, middelbaar	19,1%	21,9%	Vrouw, middelbaar	20,9%	22,8%
Vrouw, hoger onderwijs	28,4%	24,7%	Vrouw, hoger onderwijs	22,3%	18,9%	Vrouw, hoger onderwijs	20,8%	18,1%
Man, lager onderwijs	5,8%	6,3%	Man, lager onderwijs	12,9%	8,8%	Man, lager onderwijs	8,5%	10,3%
Man, middelbaar	14,2%	19,7%	Man, middelbaar	26,9%	22,1%	Man, middelbaar	21,0%	21,4%
Man, hoger onderwijs	31,1%	22,4%	Man, hoger onderwijs	12,7%	18,2%	Man, hoger onderwijs	19,7%	16,6%
Leeftijd	% DS/EN2025	% Pop.	Leeftijd	% DS/EN2025	% Pop.	Leeftijd	% DS/EN2025	% Pop.
18 - 24	12,4%	11,5%	18 - 24	8,7%	9,5%	18 - 24	11,1%	10,6%
25 - 29	9,6%	11,1%	25 - 29	6,1%	7,4%	25 - 29	7,3%	7,4%
30 - 44	27,5%	30,4%	30 - 44	21,2%	23,8%	30 - 44	24,8%	24,1%
45 - 64	29,5%	30,3%	45 - 64	30,8%	33,1%	45 - 64	34,5%	33,3%
65+	21,1%	16,7%	65+	33,2%	26,2%	65+	22,4%	24,5%
			Provincie	% DS/EN2025	% Pop.	Provincie	% DS/EN2025	% Pop.
			Antwerpen	28,9%	27,9%	Waals Brabant	10,6%	11,2%
			Limburg	14,7%	13,4%	Henegouwen	37,5%	36,8%
			Oost Vlaanderen	20,5%	23,1%	Luik	29,1%	30,3%
			Vlaams Brabant	16,4%	17,3%	Luxemburg	8,4%	7,9%
			West Vlaanderen	19,5%	18,3%	Namen	14,4%	13,7%

Steekproef (4)

Brussels Gewest			Vlaams Gewest			Waals Gewest		
Federaal stemgedrag 2024	% DS/EN2025	% Pop.	Federaal stemgedrag 2024	% DS/EN2025	% Pop.	Federaal stemgedrag 2024	% DS/EN2025	% Pop.
DéFI	6,5%	5,2%	cd&v	11,3%	10,9%	DéFI	1,9%	1,8%
Ecolo - Groen	15,8%	8,9%	Groen	12,5%	6,4%	Ecolo	8,1%	5,3%
Les Engagés - cd&v	9,5%	7,5%	N-VA	25,0%	21,8%	Les Engagés	19,4%	15,5%
MR - Open VLD	26,1%	18,2%	Open VLD	4,9%	7,5%	MR	24,5%	21,8%
N-VA	4,3%	2,2%	PVDA	7,2%	7,0%	PS	18,5%	17,0%
PS - Vooruit	10,7%	14,7%	Vlaams Belang	13,2%	18,6%	PTB	12,3%	9,0%
PTB - PVDA	11,7%	13,2%	Vooruit	19,0%	11,1%	Andere	3,1%	6,9%
Vlaams Belang	2,8%	1,9%	Andere	1,5%	2,1%	Blanco / ongeldig	5,8%	7,0%
Andere	2,3%	7,0%	Blanco / ongeldig	1,8%	3,8%	Niet gaan stemmen	6,2%	14,1%
Blanco / ongeldig	3,7%	4,8%	Niet gaan stemmen	3,0%	9,5%	Nieuwe kiezer	0,2%	1,6%
Niet gaan stemmen	6,3%	14,7%	Nieuwe kiezer	0,7%	1,4%			
Nieuwe kiezer	0,3%	1,7%						

Invultijd en weging

- Mediane invultijd van de vragenlijst was 25,6 minuten.
- In alle analyses gebruiken we een proportioneel gewicht (*iterative proportional fitting*) dat de verdeling van de steekproef corrigeert zodat de verdeling in de steekproef gelijk wordt gesteld aan de verdeling in de populatie voor wat betreft leeftijd, opleiding, geslacht, provincie (enkel Vlaams en Waals Gewest) en stemgedrag 2024.
- Het maximale gewicht is 6,68 in het Vlaams Gewest, voor kiezers die aangaven niet te zijn gaan stemmen in 2024, gevolgd door 4,04 (blanco of ongeldig). Bij het Waals en Brussels Gewest waren de hoogste gewichten respectievelijk 7,00 en 6,85 voor nieuwe kiezers, gevolgd door 3,28 en 4.94 voor 'Andere partij'. Deze groepen die dus heel sterk worden herwogen, worden in de analyses vaak buiten beschouwing gelaten omdat de focus vaak ligt op de partij-electoraten van de voornaamste partijen. Bij die electoraten ligt de hoogste wegingsfactor op 3,36 (Vlaams Gewest), 1,30 (Waals Gewest) en 2,14 (Brussels Gewest).

Bijkomende achtergrondvariabelen

- Net zoals bij voorgaande edities meten we ook diverse ‘harde’ achtergrondvariabelen om te kijken of ze een effect hebben hoe mensen over politiek denken en zich politiek gedragen (stemmen).
- Dus net zoals vorige edities nemen we ook nu weer mee:
 1. Gezinsinkomen.
 2. Woonplaats (verstedelijking).
 3. Buitenlandse achtergrond.

Gezinsinkomen

- Dit is een moeilijke variabele, alleen al omdat veel mensen weigeren hun inkomen te geven in enquêtes. Bovendien zegt een inkomen vaak niet zo veel tenzij je informatie hebt over de samenstelling van het huishouden.
- We gebruikten de vraag: *Kan u aangeven wat het gemiddelde netto maandinkomen van uw huishouden is, dus uit alle bronnen en na aftrek van belastingen en sociale premies/verplichte bijdragen?* Respondenten kregen dan 12 antwoordmogelijkheden waarvan de eerste 10 samenvallen met de bekende inkomensdecielen in ons land en nog twee extra categorieën voor het 95ste percentiel en het 99ste percentiel (de écht hoge inkomens). Deze werden door collega's van het CSB van de Universiteit Antwerpen berekend. Het laagste deciel is 'minder dan €1.700' en het hoogste percentiel is 'meer dan €12,000'. Noteer dat deze vraag alleen gaat over het maandinkomen, niet over het eventuele *vermogen* van huishoudens.
- We vroegen ook naar het aantal personen in het huishouden, en meer specifiek naar het aantal volwassenen (+18) en het aantal kinderen (-18).
- Met die informatie kunnen we het zogenaamde 'gestandaardiseerde' inkomen berekenen. We gebruiken de CBS (Nederlands Centraal Bureau voor de Statistiek) equivalentiefactoren waarbij het totale inkomen gedeeld wordt door een factor die het aantal gezinsleden vat (met een verschillend gewicht van kinderen en volwassenen) ([link](#)). Die verdeling van gestandaardiseerde inkomens delen we dan op in drie grote groepen: de 25% met de laagste inkomens, de 50% met de middeninkomens, en de 25% met de hoogste inkomens.
- In de analyses maken we dus gebruik van een variabele die 'lage', 'gemiddelde', en 'hoge' inkomensgroepen onderscheidt. De scheidingswaarden worden eenvoudigweg berekend op basis van de kwartielen: de respondenten met de laagste 25% standaardinkomens komen in categorie 1, de 50% met de middelste twee kwartielen komen in categorie 2, en de respondenten met de hoogste 25% standaardinkomens komen in categorie 3.

Woonplaats

- We vroegen aan respondenten om de postcode van hun hoofdverblijfplaats. Op basis daarvan bepalen we in welke van de types van gemeenten (zogenaamde 'Belfius typologie') de respondent woont ([link](#)). Deze typologie verschilt per regio.
- Voor het Vlaams Gewest: (1) Woongemeenten (2) Landelijke gemeenten (3) Gemeenten met concentratie van economische activiteit (4) Verstedelijkte gemeenten (5) Grote en regionale steden (6) Kustgemeenten.
- Voor het Waals Gewest: (1) Landelijke gemeenten, (2) Woongemeenten, (3) Verstedelijkte gemeenten, (4) Grote en regionale steden.
- Voor het Brussels Gewest: (1) Residentiële gemeenten in het noordwesten, (2) Residentiële gemeenten in het zuidoosten, (3) Gemeenten van de eerste gordel, (4) Gemeenten in industriële reconversie in de kanaalzone, (5) Brussel stad.
- Waar relevant, splitsen we de resultaten uit naar de types gemeenten om te kijken of de antwoorden systematisch variëren.

Buitenlandse achtergrond

- Om de buitenlandse achtergrond van respondenten te bepalen vroegen we *Bent u, of (minstens) één van uw ouders, geboren in het buitenland?*. Indien een respondent hier 'ja' op antwoordde, dan werden opvolgvragen gesteld om te bepalen in welk land de respondent en zijn/haar ouders geboren zijn.
- Van de 5.749 respondenten hadden 11% van de respondenten in het Vlaams Gewest, 22% in het Waals Gewest en 43% in het Brussels Gewest een buitenlandse achtergrond. Als we dit vergelijken met het aandeel in de populaties van de drie gewesten, zitten we in onze steekproef met een vergelijkbaar aantal als in de populatie (16,4% in Vlaanderen, 24,8% in Wallonië, en 40,2% in Brussel op 1 januari 2024) ([link StatBel](#)).
- Waar relevant splitsen we de respondenten met buitenlandse achtergrond uit, om te kijken of de antwoorden significant verschillen met respondenten die geen buitenlandse achtergrond hebben. Echter, de groep respondenten met een buitenlandse achtergrond is heterogeen, zowel binnen als tussen regio's. In elk van de regio's zijn bijvoorbeeld Marokko, Congo, en Frankrijk bij de top 5 meest voorkomende landen van oorsprong, maar in Vlaanderen duikt ook Nederland op. En, dit gaat dan over beperkte percentages van een al beperkte subgroep respondenten. Elk van deze subgroepen apart analyseren, is onmogelijk, waardoor het moeilijk is eenduidige conclusies te trekken. Vandaar dat de meeste analyses in dit rapport het 'effect' van het hebben van een buitenlandse achtergrond *niet* meenemen; vaak hebben we het getest, maar het leverde meestal geen significant resultaat op; wellicht omdat de groep van mensen met een buitenlandse achtergrond te heterogeen is om centrale tendensen in deze groep te vinden.

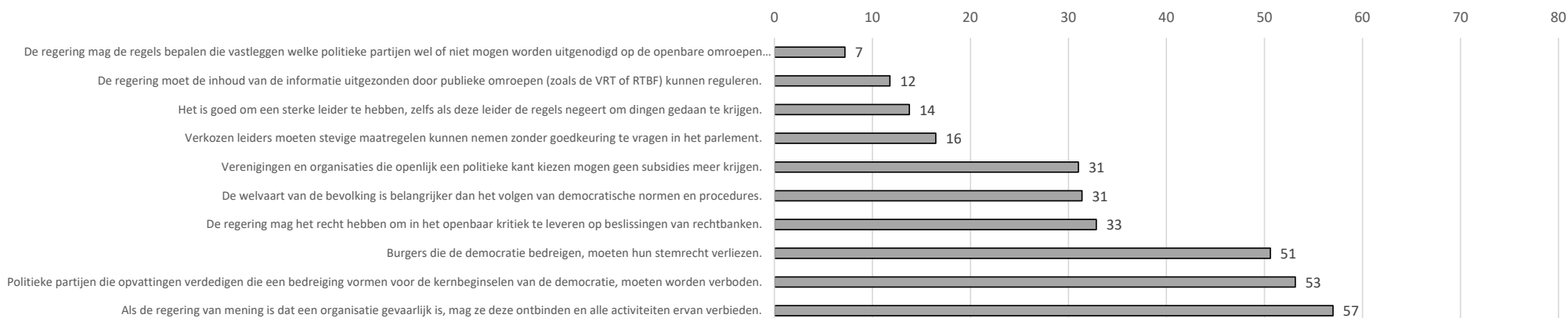
14. (il)liberalisme

Illiberalisme en militante democratie

- Voor de eerste keer hebben we in DS/EN2025 een aantal vragen gesteld om te meten hoeveel respondenten eventuele maatregelen zouden steunen die eigenlijk ingaan tegen de liberale democratie. We zien meer algemeen in sommige landen dat de liberale component van de democratie onder druk staat. Vaak wordt het concept 'illiberalisme' gebruikt om die tendens te benoemen.
- We hebben negen items opgenomen in de vragenlijst. Na een factoranalyse bleek dat zes van de negen items samen twee schalen vormden, telkens bestaande uit drie items. Belgen lijken significant van mening te verschillen op deze twee dimensies.
- De eerste dimensie gaat over illiberalisme in die zin dat een regering die tussenkomt om de tegenmacht van rechters en media aan banden te leggen, wordt geaccepteerd. Het gaat om de volgende items:
 - *De overheid mag de regels bepalen die vastleggen welke politieke partijen wel of niet mogen worden uitgenodigd op de openbare omroepen (zoals RTBF of VRT).*
 - *De overheid moet de inhoud van de informatie uitgezonden door publieke omroepen (zoals de VRT of RTBF) kunnen reguleren.*
 - *De regering mag het recht hebben om in het openbaar kritiek te leveren op beslissingen van rechtbanken.*
- De tweede dimensie gaat om de zogenaamde 'militante democratie'; het gaat om items die de democratie het recht geven om bepaalde actoren te verbieden of uit te sluiten die anti-democratisch zijn en die een gevaar voor de overleving van de democratie inhouden. In deze dimensie zitten de volgende drie items:
 - *Burgers die de democratie bedreigen, moeten hun stemrecht verliezen.*
 - *Als de overheid van mening is dat een organisatie gevaarlijk is, mag ze deze ontbinden en alle activiteiten ervan verbieden.*
 - *Politieke partijen die opvattingen verdedigen die een bedreiging vormen voor de kernbeginselen van de democratie, moeten worden verboden.*
- Vooraleer we verder werken met de twee factoren presenteren we op de eerste slide hierachter eerst de ruwe data voor elk van de negen items voor Vlaanderen.

Democratisch illiberalisme in Vlaanderen

Steun voor illiberale maatregelen - % (helemaal) eens

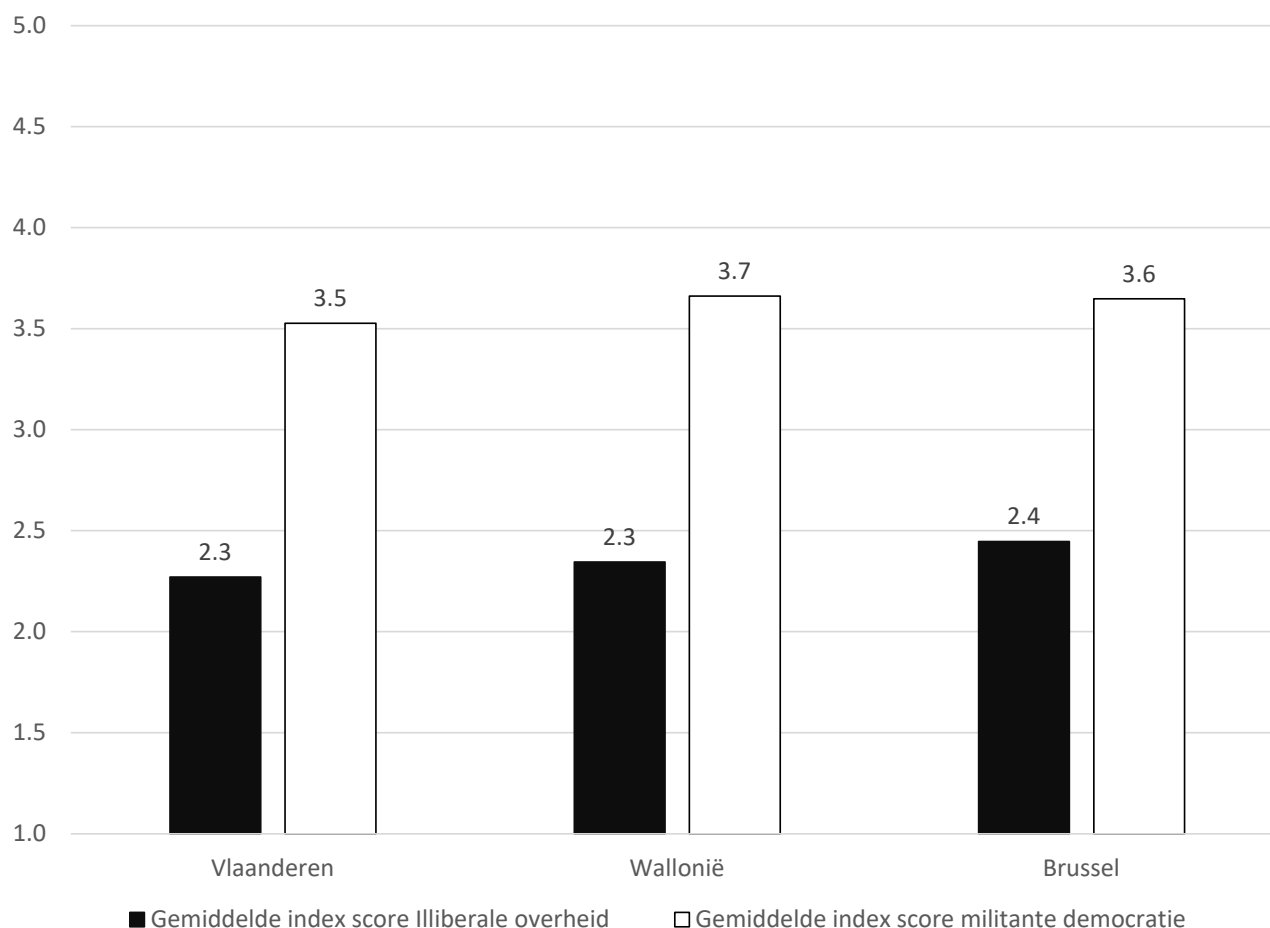

Steun voor liberale maatregelen - % (helemaal) eens

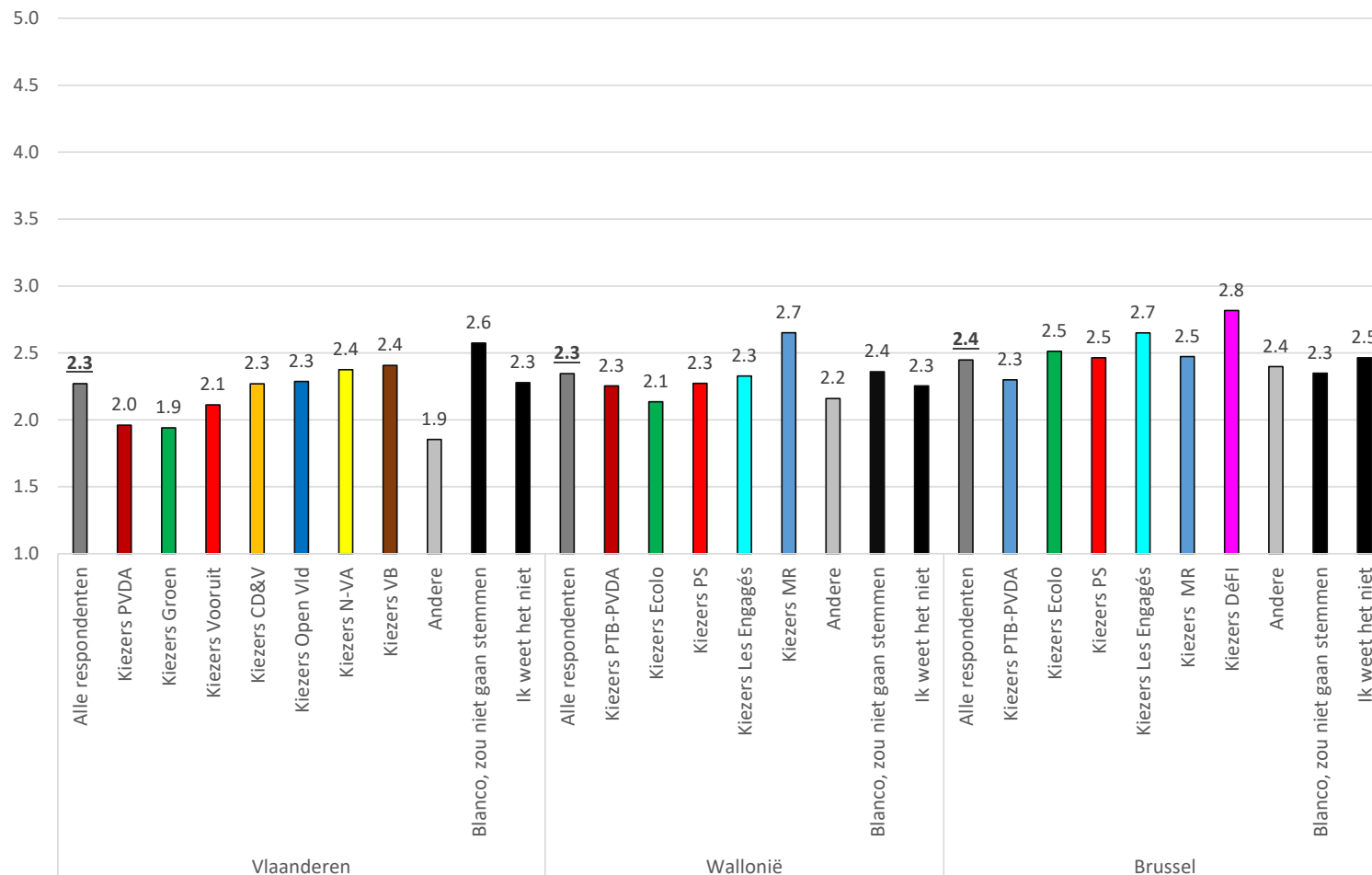
- In vele landen worden bepaalde burgerlijke en politieke vrijheden ingeperkt. Langs de andere kant gaan er stemmen op die zeggen dat de democratie zichzelf moet beschermen tegen ondemocratische krachten. De verschillen tussen de drie landsdelen zijn klein. Daarom rapporteren we hier eerst alleen over de Vlaamse data. De Waalse en Brusselse data worden beschreven in het Franstalige zuster rapport. We delen de stellingen eenvoudig in in 'illiberale' stellingen en 'liberale' stellingen naargelang ze vrijheden garanderen of beperken en rapporteren alleen het aantal voorstanders van de stelling.
- Qua liberale stellingen (tweede grafiek) is er grote meerderheidssteun om alle partijen te laten deelnemen aan verkiezingen en om iedereen het recht op protest te gunnen.
- Maar dat het niet zo eenvoudig is, leert de eerste grafiek. Want er is toch heel wat steun voor een aantal maatregelen die we als illiberaal kunnen klasseren of tenminste stellingen die bepaalde vrijheden aan banden leggen. De vier eerste illiberale stellingen die gaan over inmenging van de overheid in de media en over sterke leiders worden zeer sterk afgewezen door de Vlamingen. De volgende drie stellingen kunnen toch op een derde steun van de bevolking rekenen. Verenigingen die politiek bedrijven mogen volgens deze mensen geen subsidies meer krijgen, welvaart is belangrijker dan democratie zegt ook een derde, en volgens een even grote groep mag de regering kritiek geven op de rechtbanken. Noteer dat er dus geen meerderheidssteun is voor deze illiberale standpunten. De drie laatste illiberale stellingen krijgen wél een meerderheid achter zich. Maar elk van die stellingen is geformuleerd alsof de maatregel net een bescherming en geen ondermijning van de democratie inhoudt (zie 'militante democratie'). Burgers zijn het dus eens dat een democratie zichzelf mag beschermen door bepaalde burgers, partijen of organisaties uit te sluiten.
- Al bij al geven de data aan dat ook de Belgische democratie niet immuun is voor een inperking van de vrijheden. Als de welvaart van de burgers op het spel staat en, vooral, als er geargumenteed wordt dat bepaalde burgers/partijen/groepen de democratie bedreigen, dan kunnen burgers instemmen met autoritair ingrijpen.

Illiberalisme en militante democratie per landsdeel

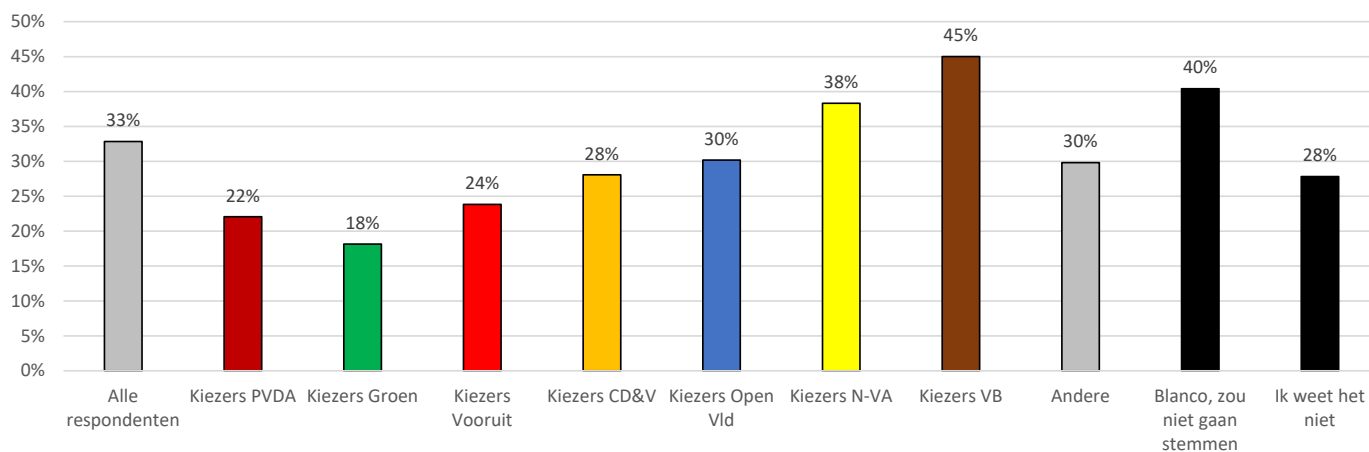
- De waarden in de grafiek zijn de gemiddelde scores op de drie vragen die telkens een bepaalde dimensie uitmaken (antwoordschaal voor elk item van 1 (helemaal oneens) tot 5 (helemaal eens)). '3' is het midden van de schaal (noch oneens noch eens).
- Wat eerst opvalt, is dat er nauwelijks verschillen tussen de drie landsgedeelten zijn. Vlamingen, Walen en Brusselaars vinden quasi hetzelfde.
- Er is gemiddeld geen steun voor overheden die de democratische tegenkrachten aan banden leggen (media en rechtbanken). Zoals we eerder zagen, willen burgers zeker niet dat de overheid zich moeit met de media, maar ze zijn iets minder kritisch voor regeringen die rechters bekritisieren. Dus de gemiddelde burger zit aan de liberale en niet aan de illiberale kant.
- Wat de militante democratie betreft, is er wél steun voor het aan banden leggen van ondemocratische krachten. Die steun is wel niet heel erg groot, maar een meerderheid zit aan de kant van de militante democratie.

Illiberalisme per electoraat

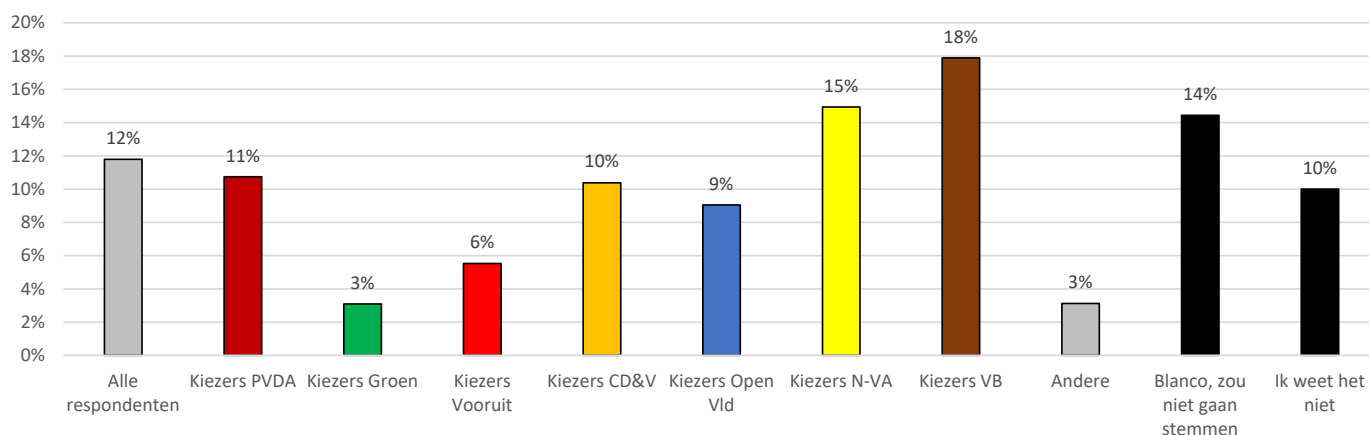

- We tonen de scores per electoraat van alle Belgische partijen voor de eerste dimensie, illiberalisme inzake de media en de rechtbanken.
- *Alle* electoraten zitten gemiddeld aan de liberale kant (onder 3) en verzetten zich dus tegen deze vorm van illiberalisme. Er zijn wel verschillen tussen electoraten maar ze zijn al bij al beperkt. De scores gaan van 1,9 tot 2,8.
- De kiezers die zich het meest tegen illiberalisme verzetten zijn die van Groen (1,9), PVDA in Vlaanderen (2,0) en Ecolo in Wallonië (2,1), dus duidelijk linkse electoraten.
- De kiezers die het minst terughoudendheid tonen tegen illiberale overheidsinterventies zijn die van de MR in Wallonië (2,7), Les Engagés in Brussel (2,7) en Défi in Brussel (2,8).
- In Vlaanderen zijn de twee meest rechtste electoraten van N-VA (2,3) en Vlaams Belang (2,4) het meest geneigd illiberaal overheidsingrijpen te aanvaarden.

% (Helemaal) eens - De regering mag het recht hebben om in het openbaar kritiek te leveren op beslissingen van rechtbanken. - Vlaams Gewest

% (Helemaal) eens - De regering moet de inhoud van de informatie uitgezonden door publieke omroepen (zoals de VRT of RTBF) kunnen reguleren. - Vlaams Gewest

- Tenslotte focussen we op twee items die deel uitmaken van de eerste illiberalisme-dimensie. We tonen het aantal kiezers van alle partijen die het (helemaal) eens zijn met dit soort van illiberaal overheidsingrijpen.
- In geen enkel electoraat is er meerderheidssteun voor een regering die kritiek geeft op rechtbanken, maar de verschillen tussen de electoraten zijn wel uitgesproken. Groen-kiezers vinden dat absoluut geen goed idee, terwijl N-VA-kiezers en Vlaams Belang-kiezers er niet zo om malen.
- Het interveniëren in de redactionele onafhankelijkheid van de openbare omroep kan ook bij de rechtse electoraten op lang geen meerderheidssteun rekenen, maar toch heel wat meer dan bij, weeral, het electoraat van Groen

Besluit (il)liberalisme

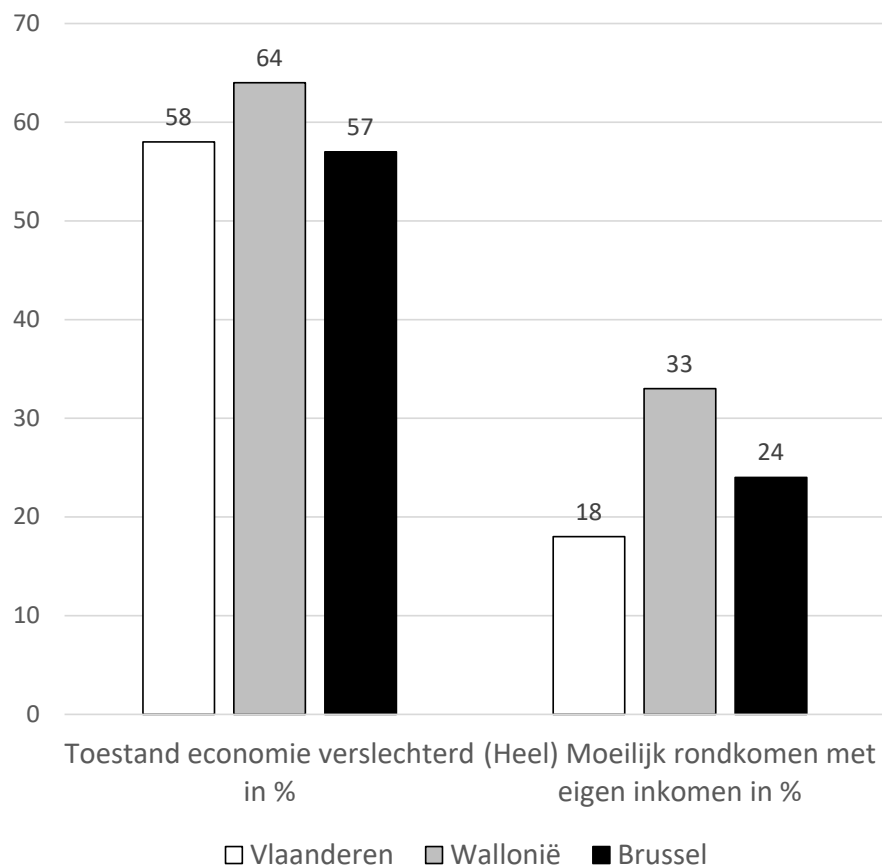
- Er zijn nauwelijks verschillen tussen de landsdelen. Wat het insnoeren van de macht van tegenkrachten betreft en de steun voor de democratie die zichzelf beschermd, denken Vlamingen, Walen en Brusselaars zo goed als hetzelfde.
- Er is weinig steun voor regeringen die de media aan banden leggen en eigenlijk ook niet voor politici die rechters bekritisieren. In zo goed als elk electoraat is er weinig begrip voor, maar wel wat meer bij rechtse dan bij linkse electoraten.
- Wel steunen burgers doorgaans de militante democratie die ondemocratische en democratie-bedreigende krachten uitsluit. Vraag is natuurlijk welke anti-democratische krachten burgers voor ogen hebben als ze deze vragen beantwoorden. Het is niet omdat de meesten het eens zijn met het principe dat ze het zouden eens zijn met eventuele concrete maatregelen tegen deze of gene politieke actor.

15. Economische percepties

Sociaal-economische percepties

- In DS2023 gingen we uitgebreid in op hoe Vlaamse kiezers dachten over sociaal-economische kwesties zoals ongelijkheid, armoede, herverdeling, het economisch beleid, de koopkracht etc. Een belangrijk vaststelling was toen dat die sociaal-economische percepties en attitudes een groot effect hebben op hoe burgers naar politiek kijken, en ook op welke partij ze stemmen.
- Wat vooral opviel in DS2023 was dat het eigen inkomen en de evaluatie er van, en dat de perceptie van hoe het met de economie in het algemeen en met het eigen huishouden gesteld is, krachtige voorspellers zijn van wat mensen politiek denken en doen.
- Daarom hernamen we in DS2024 een paar van die indicatoren. En dat doen we nu ook opnieuw voor DS/EN2025. Belangrijk is dat we deze keer kunnen vergelijken tussen de drie landsdelen heen.
- We meten twee dingen:
 - (1) Perceptie van de toestand van de economie
 - (2) Rond komen met eigen inkomen

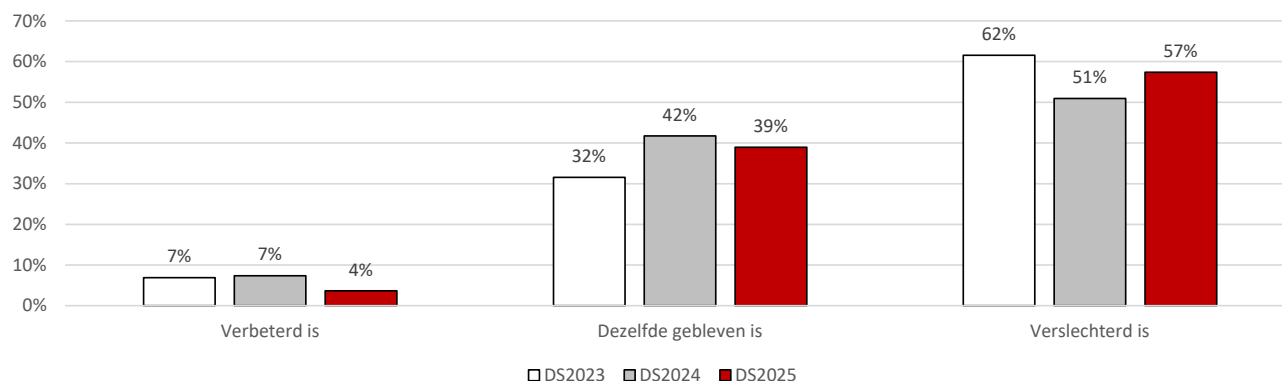
Economie en eigen inkomen per landsdeel

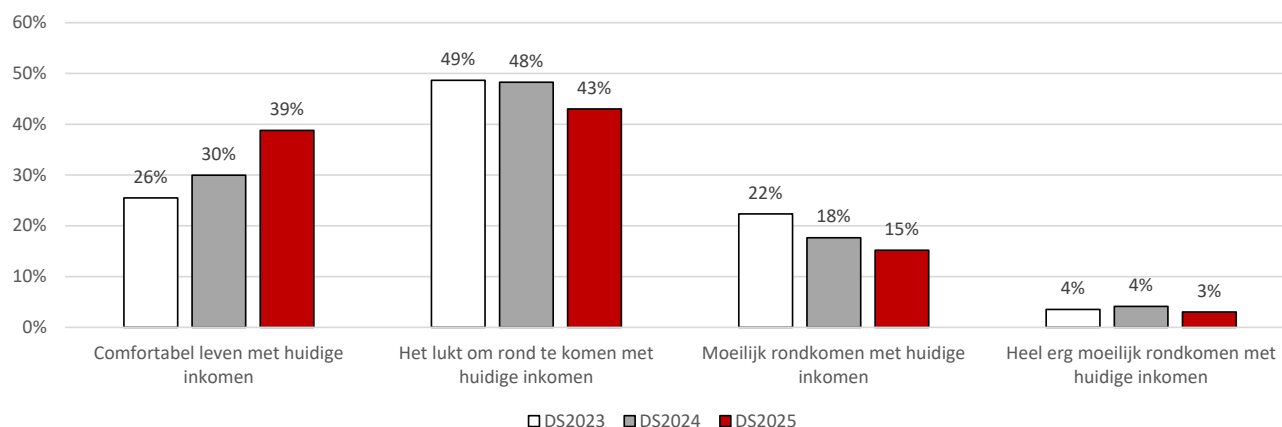
- *Zou u zeggen dat in de loop van de voorbije twaalf maanden de toestand van de Belgische economie (1) Verbeterd is, (2) Dezelfde gebleven is, (3) Verslechterd is. Grafiek toont percentage dat zegt dat economie verslechterd is.*
- *Welke van de volgende omschrijvingen komt het dichtst in de buurt van het huidige inkomen van uw huishouden? (1) Comfortabel leven met het huidige inkomen, (2) Het lukt om rond te komen met het huidige inkomen, (3) Moeilijk rondkomen met het huidige inkomen, (4) Heel erg moeilijk rondkomen met het huidige inkomen. Grafiek toont percentage dat zegt dat ze (heel) moeilijk kunnen rondkomen.*
- Wallonië wijkt duidelijk af van Vlaanderen en van Brussel qua economisch pessimisme. In elk landsdeel is een meerderheid er van overtuigd dat de economie het slechter doet dan voorheen, maar in Wallonië betreft het bijna 2/3de van de bevolking (64%). De verschillen qua moeilijk rondkomen zijn nog meer uitgesproken. Bijna dubbel zoveel Walen (33%) zegt moeilijk rond te komen in vergelijking met Vlamingen (18%).

Economie en eigen inkomen Vlaanderen korte termijn

Toestand economie

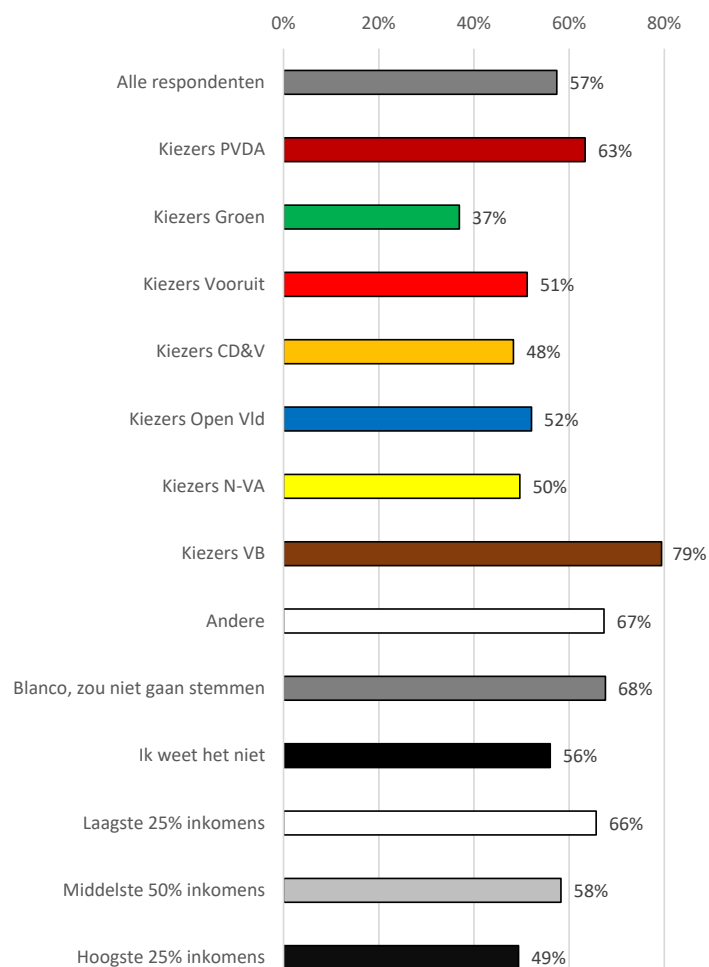

Rondkomen inkomen

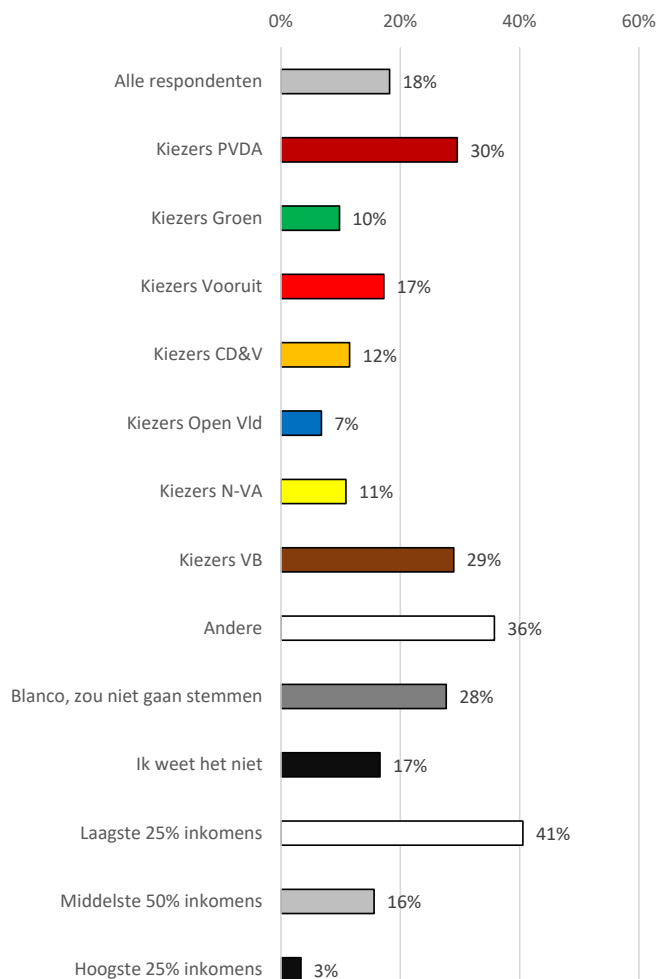

- In DS2023 en DS2024 stelden we de twee dezelfde vragen in Vlaanderen. Dat laat ons opnieuw toe doorheen de tijd te vergelijken, met de nodige voorzichtigheid wegens een andere dataprovider in 2025.
- Wat de toestand van de economie betreft, zien we dat 2023 zeker het meest pessimistische jaar was, 2024 was veel beter, maar in 2025 gaat het terug de pessimistische kant op. Het aantal Vlamingen dat zegt dat de economie de laatste maanden slechter is geworden steeg van 51% naar 57%. Noteer ook het algemene pessimisme over de toestand van de economie: in elk jaar overtreft het aantal pessimisten ruimschoots het aantal optimisten.
- Dat zien we *niet* vertaald in pessimisme over het eigen inkomen. In elkaar jaar overtreft het aantal mensen dat zegt rond te komen ruimschoots het aantal mensen dat zegt het moeilijk te hebben. In 2025 zegt maar liefst 82% van de Vlamingen dat ze geen inkomensproblemen ervaren, dat is een betere score dan in 2024 (78%) en zeker dan in 2023 (65%). Vlamingen mogen dan wel het idee hebben dat de economie het slecht doet, maar dat lijkt hun eigen welvaart niet direct aan te tasten.

% respondenten dat vindt dat Belgische economie in de laatste 12 maanden verslechterd is

% mensen dat zegt (heel) moeilijk rond te komen met hun huidig inkomen

- De grootste negatieve economische percepties vinden we bij de electoraten van de twee meest radicale partijen, Vlaams Belang (79% en 29%) en PVDA (63% en 30%). Dat was ook in DS2023 en DS/EN2025 al het geval. Een vergelijkbaar sentiment zien we bij blanco/niet stemmers (68% en 28%). Op beide indicatoren samen zijn de Groen-kiezers het meest optimistisch (37% en 10%).
- Frappant zijn ook de verschillen tussen inkomensgroepen. Mensen met hoge inkomens kijken *heel veel* positiever naar zowel de economie als hun eigen financiën, mensen met lage inkomens zien zowel de economie als hun eigen huishouden meer in moeilijkheden.

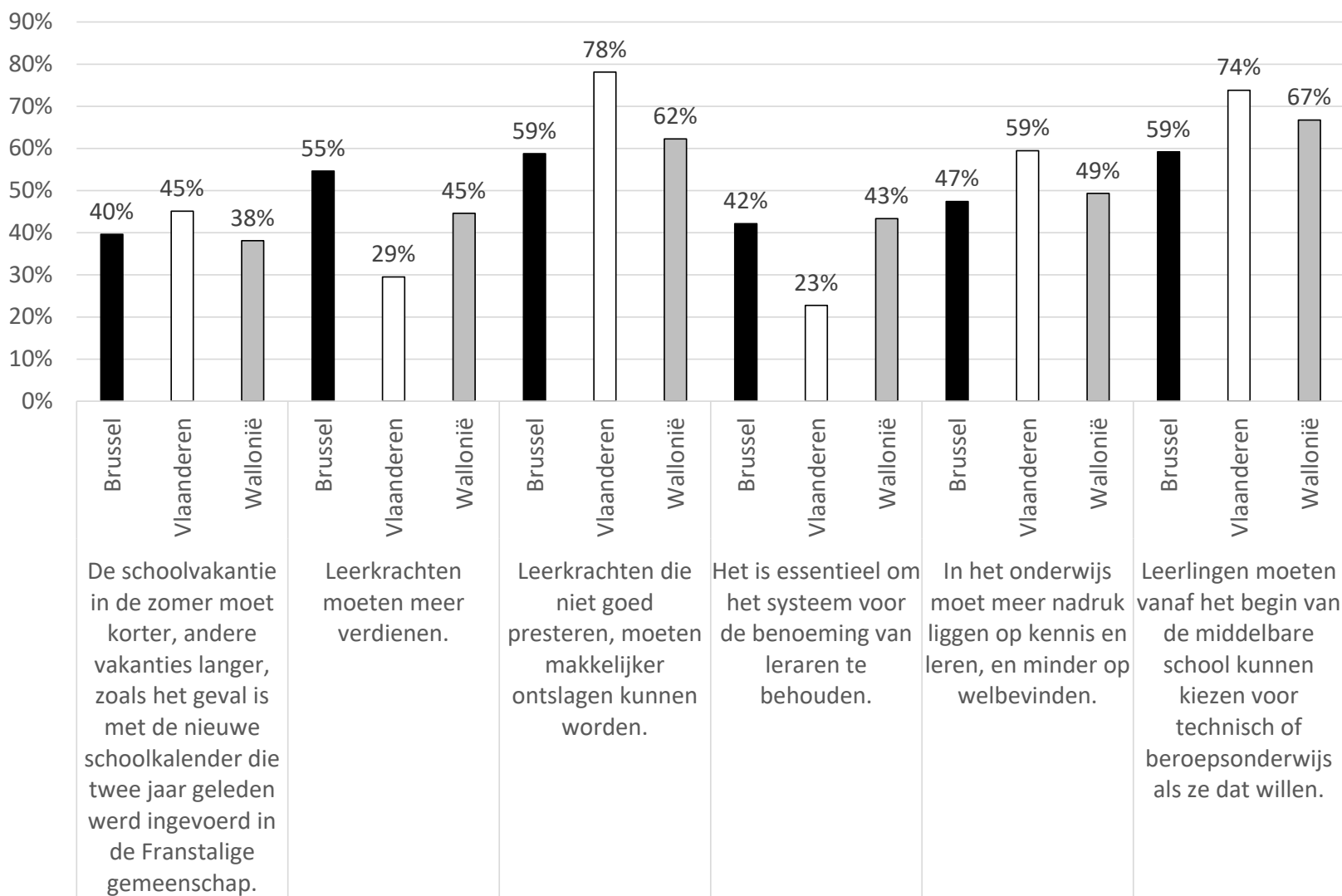
Besluit economische percepties

- Na een stijging van het economisch optimisme in DS2024 zien we in DS/EN2025 terug de omgekeerde beweging met meer pessimisme, maar het dieptepunt van DS2023 is nog veraf.
- Burgers zijn over het algemeen veel optimistischer over hun eigen economische welvaart dan over die van het land.
- Er is een stevig verschil tussen de landsdelen, met duidelijk meer optimisme in Vlaanderen, vooral in vergelijking met Wallonië.
- Steeds hetzelfde patroon komt naar voren: het zijn opnieuw de electoraten van de twee radicale partijen die zich laten kennen door hun negatieve economische percepties. Opnieuw zijn de kiezers van het Vlaams Belang het meest pessimistisch, gevolgd door die van PVDA en dan alle andere electoraten op een stevige afstand.

16. Onderwijsbeleid

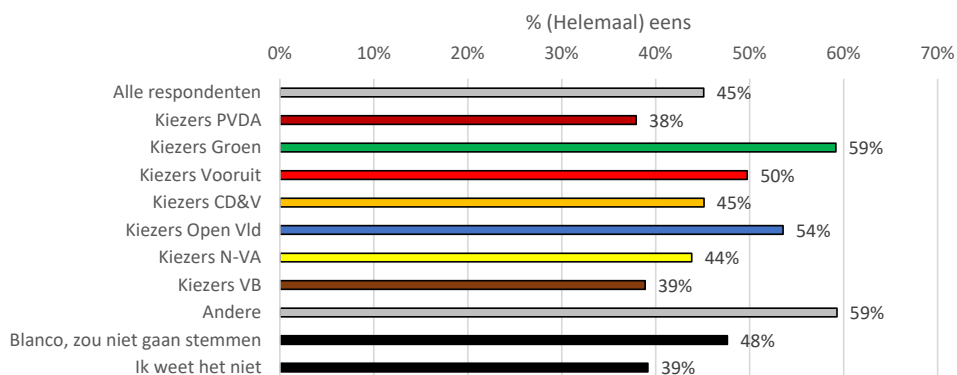
Onderwijs

- In de verschillende landsdelen is de discussie over het onderwijs één van de meest centrale debatten. Daarom besteden we er aparte aandacht aan.
- De andere beleidsvoorkeuren die we in DS/EN2025 bevragen (zie vorige sectie) gaan in overgrote mate om federale materies. De vaststelling was dat er eigenlijk niet zo veel grote verschillen zijn tussen de landsdelen. Over federaal beleid denken Vlamingen en Franstaligen bijna hetzelfde.
- Maar onderwijs is al heel lang een uitsluitend regionale bevoegdheid. Dat wil zeggen dat de beleidsrealiteiten qua onderwijs in beide grote landsdelen verschillend zijn. Vertaalt zich dat deze keer wél in verschillende beleidspreferenties van Vlamingen en Franstaligen?
- We leggen onze respondenten zes beleidsstellingen voor, drie over het statuut van leerkrachten, eentje over de schoolvakantie en dan twee over onderwijsbeleid.

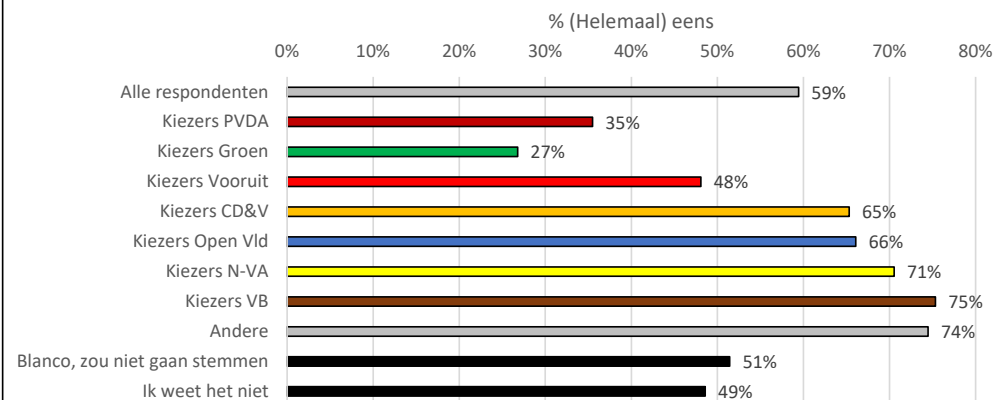

- Hieronder leggen we u enkele mogelijke maatregelen met betrekking tot het onderwijs voor. Kan u aangeven in welke mate u het oneens, dan wel eens bent met deze maatregelen. De grafiek bevat het aandeel respondenten dat het (helemaal) eens is met de stelling.
- De vraag over de zomervakantie kan in geen enkele van de drie regio's op steun van de meerderheid rekenen. Maar in Vlaanderen, waar het systeem niet bestaat, is toch bijna de helft er voorstander van. De regionale verschillen zijn al bij al klein.
- Dat is helemaal anders inzake de drie stellingen over de leerkrachten. Vlamingen zijn veel 'strenger' voor leerkrachten dan de Franstaligen. Er is in Vlaanderen geen steun voor een hoger inkomen van leerkrachten, er is wel steun om leerkrachten makkelijker te ontslagen, en er is weinig steun voor hun vaste benoeming. Op elk van die kwesties denken de Franstaligen veel milder. De harde opstelling van Vlamingen tegenover leerkrachten verwondert, omdat er uitgerekend in Vlaanderen een enorm tekort aan leerkrachten is. Men zou denken dat het beter maken van het statuut en de arbeidsvoorwaarden van leerkrachten daarvoor een remedie zou zijn, maar daar denken de Vlamingen anders over.
- Belangrijke discussie in het onderwijs gaan over waar de nadruk op moet liggen en wanneer er (pas) gekozen zou moeten/mogen worden in het middelbaar onderwijs. Over beide kwesties denken Vlamingen anders dan Franstaligen. Ze vinden dat er meer nadruk op kennis moet liggen en dat er gerust vroeg mag gekozen worden.
- Al bij al zien we dus voor het eerst uitgesproken verschillen in de meningen van Vlamingen en Franstaligen. De jarenlange verschillende onderwijsrealiteit heeft zich vertaald in sterk uiteenlopende meningen over waar het met het onderwijs naar toe moet.

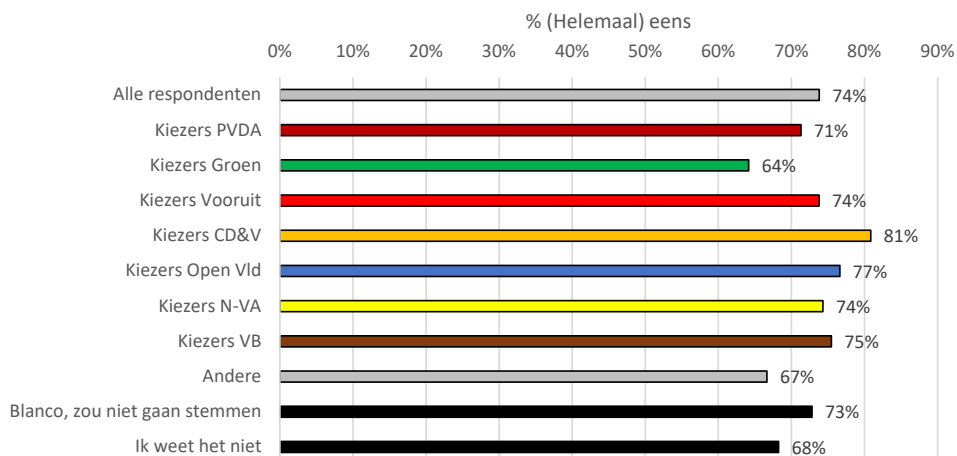
De schoolvakantie in de zomer moet korter, andere vakanties langer, zoals het geval is met de nieuwe schoolkalender die twee jaar geleden werd ingevoerd in de Franstalige gemeenschap. - Vlaams Gewest

In het onderwijs moet meer nadruk liggen op kennis en leren, en minder op welbevinden. - Vlaams Gewest

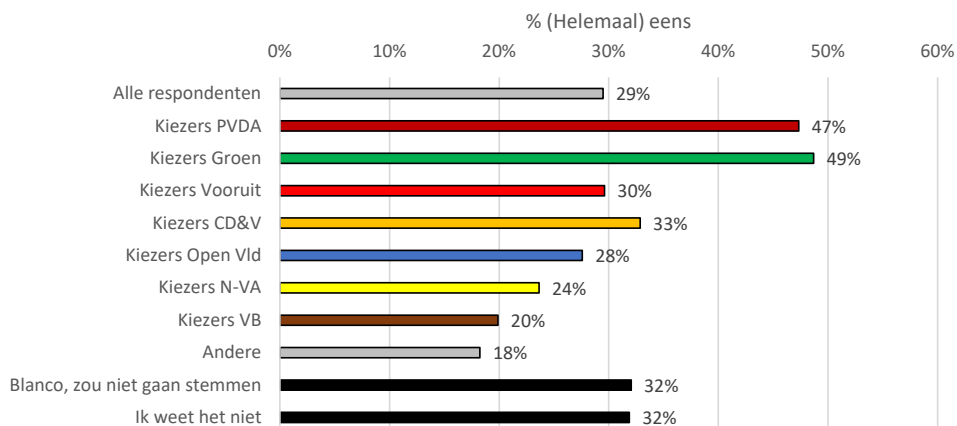

Leerlingen moeten vanaf het begin van de middelbare school kunnen kiezen voor technisch of beroepsonderwijs als ze dat willen. - Vlaams Gewest

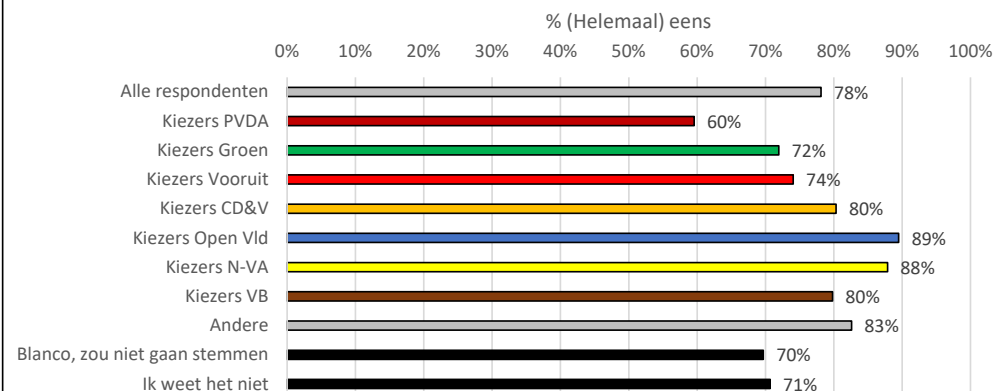

- Als je naar deze drie onderwijsstellingen kijkt, dan is het electoraat van Groen het meest verschillend van de andere electoraten. De partij neemt meestal de meeste 'linkse' of 'progressieve' positie in, hoewel het in onderwijsmateries niet altijd helemaal duidelijk is wat links en wat rechts is. De andere electoraten liggen dicht bij elkaar.
- Voor de stelling dat er in het middelbaar vroeg voor een richting zou mogen worden gekozen, is er in elk electoraat een meerderheid die dat steunt. Voor de twee andere stellingen is er meer verdeeldheid. Ongeveer evenveel electoraten steunen het voorstel voor de andere schoolkalender dan dat er tegen zijn. Ongeveer evenveel electoraten vinden kennis belangrijker dan welbevinden dan dat er electoraten zijn die het omgekeerde vinden.

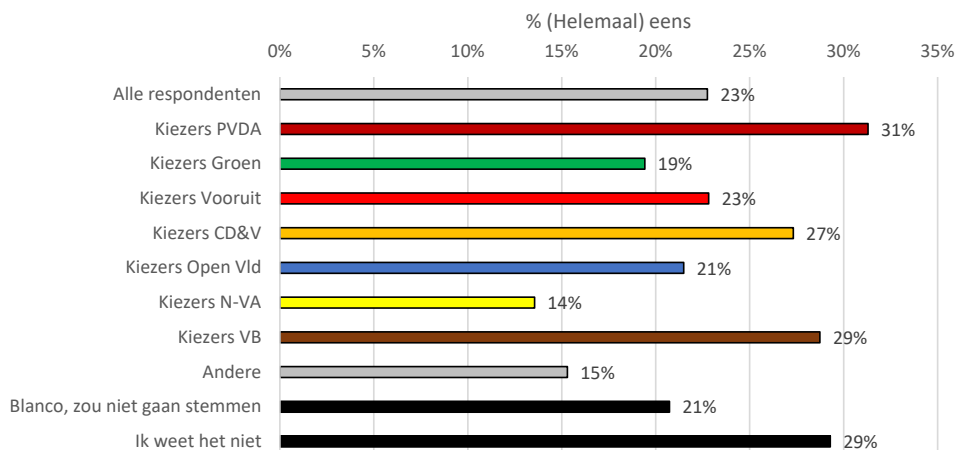
Leerkrachten moeten meer verdienen. - Vlaams Gewest

Leerkrachten die niet goed presteren, moeten makkelijker ontslagen kunnen worden. - Vlaams Gewest

Het is essentieel om het systeem voor de benoeming van leraren te behouden. - Vlaams Gewest

- Wat het statuut en de verloning van de leerkrachten betreft, zijn het niet de Groen-kiezers maar wel de kiezers van PVDA die het meest 'leerkrachtvriendelijk' zijn. De kiezers die het meest scherp zijn voor de leerkrachten zijn die van N-VA.
- In geen enkele electoraat is er een meerderheid voor het verhogen van het leerkrachtenloon; in alle electoraten vindt een meerderheid dat leerkrachten makkelijker ontslagen moeten kunnen worden; en in geen enkel electoraat is er meerderheidssteun voor het behoud van de vaste benoeming. Dus, ondanks de potente verschillen in mening tussen electoraten, is het toch zo dat er eigenlijk geen grote verdeeldheid is. In Vlaanderen schijnt er consensus te zijn dat leerkrachten niet meer moeten verdienen, geen vaste benoeming moeten hebben en makkelijker moeten kunnen worden ontslagen.

Besluit onderwijsbeleid

- Voor het eerst worden we met echt verschillende beleidspreferenties tussen Vlamingen, Walen en Brusselaars geconfronteerd. De aparte beleidsrealiteit in de landsgedeelten vertaalt zich in uitgesproken verschillen in voorkeuren.
- Vlamingen zijn véél kritischer voor leerkrachten dan Walen en Brusselaars, ondanks het grote lerarentekort in Vlaanderen. Ze zijn op het eerst gezicht het lerarenberoep aantrekkelijker te maken (of toch niet qua loon, vaste benoeming of moeilijk ontslag).
- Ook qua onderwijsdoelstellingen verschillen Vlamingen van mening; ze zijn voor onderwijs meer op kennis gericht, en ze willen leerlingen vroeger laten kiezen.
- In Vlaanderen zijn er verschillen tussen partijen, Groen-kiezers (onderwijsdoelstellingen en leraars), PVDA-kiezers (leraars) en N-VA-kiezers (leraars) wijken het meest af van de andere electoraten.